

Capitolul I

Noțiuni introductive

Secțiunea 1. Noțiunea de familie

Familia reprezintă nucleul care are capacitatea unică de a influența multe domenii ale vieții noastre. Definierea exactă a noțiunii ridică unele dificultăți, generate de faptul că familia constituie obiectul de cercetare al mai multor științe, precum psihologia, sociologia, medicina, științele juridice.

Sociologic, familia reprezintă o ramură a sociologiei care studiază familia ca o structură dinamică, în raport cu mediul social global. Din punct de vedere sociologic, familia constă într-un ansamblu de relații afective și de comunicare formate prin căsătorie, origine sau adopție^[1]. Din perspectivă sociologică, familia cunoaște mai multe dimensiuni: biologică (în cadrul ei se realizează procreația); psihologică afectivă și interacțională; socială (se realizează o comunitate de viață între soți, părinți și copii); moral-educativă (crează un mediu cu valențe educative oferite copiilor)^[2]. Literatura sociologică tradițională analizează două tipuri de familie: *de origine*, adică acea familie în care ne naștem, și *de procreare*, adică acea familie pe care o creăm prin căsătorie.

Din punct de vedere *etimologic*, termenul de „familie” provine din latinescul *familia(e)* care desemna totalitatea membrilor dintr-o casă sau dintr-o gintă. În vechiul drept roman, prin familie se înțelegea un grup larg de persoane libere și sclave, care locuiau în același *domus* și care se aflau sub puterea aceluiași *pater familias*^[3]. Din această familie făceau parte: soția căsătorită *cum manu*; fiii cu soțiile lor; fiicele și nepoatele până la căsătoria *cum manu*. Ulterior, familia patriarhală s-a extins, incluzând și persoanele

[1] M.N. TURLIUC, *Psihologia cuplului și a familiei*, Ed. Performantica, Iași, 2004, p. 30.

[2] *Idem*, p. 27.

[3] Pentru detalii, a se vedea M.V. JAKOTĂ, *Dreptul roman*, vol. II, Ed. Fundației „Chemarea”, Iași, 1993, p. 232.

adoptate și copiii legitimați (adoptați sau adrogați). Dreptul familiei recunoaște familia agnatică din dreptul roman, bazată pe rudenie de sânge.

În doctrină, în lipsa unei definiții legale, au fost formulate o serie de *definiții*: familia este principala formă de organizare a vieții în comun a oamenilor legați prin căsătorie sau rudenie^[1]; familia este o realitate juridică generată de reglementările legale privitoare la familie^[2]; familia desemnează grupul de persoane între care există drepturi și obligații care izvorăsc din căsătorie, rudenie, precum și din alte raporturi asimilate celor de familie^[3].

În art. 16 din Declarația universală a drepturilor omului^[4], familia este definită ca „elementul natural și fundamental al societății”. Potrivit art. 8 și art. 12 din Convenția europeană a drepturilor omului, dreptul la viața privată și de familie constituie un drept fundamental al omului. Dreptul de a întemeia o familie include în conținutul său dreptul de a procrea și dreptul de a adopta^[5].

Legiuitorul nu definește familia în mod expres. În acest context, literatura juridică^[6] face distincție între noțiunea de familie *in sens extins* și *in sens restrâns*. În sens larg, prin familie înțelegem totalitatea persoanelor care descind dintr-un autor comun, în linie dreaptă sau colaterală, precum și soții acestora. În sens restrâns, familia cuprinde soții și copiii lor minori.

[1] T.R. POPESCU, *Dreptul familiei. Tratat*, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 17; I.P. FILIPESCU, A.I. FILIPESCU, *Tratat de dreptul familiei*, ed. a 8-a, Ed. Universul Juridic, București, 2006, p. 11.

[2] I. ALBU, *Dreptul familiei*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 7.

[3] A. IONAȘCU, M. COSTIN, V. URSA, *Familia și rolul ei în societatea socialistă*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 5.

[4] Adoptată și proclamată de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948, semnată de România la 14 decembrie 1955, când, prin Rezoluția R 955 (X) a Adunării generale a ONU, a fost admisă în rândul statelor membre.

[5] A se vedea C. BÎRSAN, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 856.

[6] Pentru detalii, a se vedea T. BODOAȘCĂ, *Contribuții la definirea juridică a familiei și la stabilirea conținutului acesteia*, în *Studii de dreptul familiei*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 29-60.

Potrivit prevederilor art. 4 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată^[1], familia cuprinde pe părinți și copiii acestora [lit. b)], iar familia extinsă este alcătuită din rudele copilului până la gradul IV inclusiv [lit. c)]. Totodată, familia poate fi monoparentală, când este formată din persoana singură (părinte, tutore, persoana căreia i-a fost încredințat sau i s-a dat în plasament copilul) și copiii aflați în întreținerea ei și care locuiesc împreună cu aceasta^[2].

Secțiunea a 2-a. Funcțiile familiei

În literatura juridică au fost identificate mai multe funcții ale familiei^[3].

Funcția biologică sau *de perpetuare a speciei umane* este una fundamentală, întrucât asigură perpetuarea speciei umane. Astfel, familia joacă un rol important în dinamica populației și este puternic influențată de cadrul socio-economic. Pentru realizarea acestei funcții, familia are la bază căsătoria liber consimțită între soți; aceștia trebuie să fie apti să procreze. În accepțiune demografică, fertilitatea este un indice calculat pe baza numărului de copii născuți vii și a numărului de femei din populația respectivă.

Funcția economică a familiei este expresia raporturilor patrimoniale dintre soți, dintre părinți și copii, a obligației legale de întreținere între membrii familiei.

Familia are și o *funcție educativă*, deoarece creează un mediu cu puternice valențe educative oferite copiilor. Potrivit art. 258 alin. (1) C. civ., familia se întemeiază pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea și educarea copiilor lor. Prevederile art. 261 C. civ. statornesc rolul primordial al părinților în creșterea și educarea copiilor lor minori. Părinții au dreptul și îndatorirea de a crește copilul, îngrijind de sănătatea și dezvoltarea lui fizică, psihică și intelectuală, de educația, învățătura și pregătirea profesională a acestuia, potrivit propriilor lor convingeri, înșușirilor și nevoilor copilului; ei sunt datori să dea copilului orientarea și sfaturile

[1] M. Of. nr. 159 din 5 martie 2014.

[2] Art. 2 alin. (2) din Legea nr. 277/2010 privind alocația pentru susținerea familiei, republicată (M. Of. nr. 785 din 22 noiembrie 2012).

[3] I.P. FILIPESCU, A.I. FILIPESCU, *Tratat...*, p. 15-16.

necesare exercitării corespunzătoare a drepturilor pe care legea i le recunoaște acestuia (art. 487 C. civ.). Scopul educației nu este numai acela de a-și însuși elementele de bază în învățate (noțiuni legate de alfabetizare, exprimare, aritmetică), dar și acela de a dezvolta, în ansamblu, întregul potențial al copilului, inclusiv cultivarea respectului pentru drepturile omului, creșterea simțului de identitate și apartenență, precum și socializarea și interacțiunea copilului cu mediul^[1].

Secțiunea a 3-a. Dreptul familiei

§1. Definiție

Dreptul familiei poate fi definit ca *acea ramură a dreptului privat care reglementează raporturile patrimoniale și personal nepatrimoniale care decurg din căsătorie, rudenie și din alte raporturi asimilate de lege raporturilor de familie.*

În evoluția lor, relațiile de familie au cunoscut diverse reglementări. În vechiul Cod civil de la 1864, normele juridice care se aplicau raporturilor de familie erau cuprinse în Cartea I, intitulată „*Despre persoane*”. Ulterior, odată cu intrarea în vigoare a Codului familiei^[2] la 1 februarie 1954, normele juridice care reglementau relațiile de familie s-au desprins din Codul civil. Acest demers legislativ a fost aspru criticat în literatura juridică^[3], motivat de faptul că dreptul familiei face corp comun cu dreptul civil. Abrogarea Codului familiei^[4] și revenirea la reglementarea tradițională, prin includerea principalelor dispoziții privind relațiile de familie în Codul civil, au fost salutate de doctrină, întrucât această viziune corespunde

[1] A se vedea C.A. Craiova, s. min. și fam., dec. nr. 114/2006, în G.C. FRENȚIU, în *Noul Cod civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență. Vol. I. Art. 1-952*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 722.

[2] Legea nr. 4/1953 privind Codul familiei a fost publicată în B. Of. nr. 1 din 4 ianuarie 1954, a intrat în vigoare la 1 februarie 1954, a fost republicată în B. Of. nr. 13 din 18 aprilie 1956 și ulterior a suferit mai multe modificări legislative.

[3] A se vedea V.D. ZLĂTESCU, I. MOROIANU ZLĂTESCU, *Propuneri de lege ferenda privind reglementarea relațiilor de familie într-un stat de drept*, în *Dreptul* nr. 9-12/1990, p. 74 și urm.

[4] Codul familiei a fost abrogat prin art. 230 lit. m) din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil (M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011).

punde realităților sociale și tendințelor legislative la nivel internațional și european^[1].

Noul Cod civil^[2] reglementează relațiile de familie în Cartea a II-a, intitulată „*Despre familie*”, în art. 258-534.

§2. Delimitare

Delimitarea dreptului familiei de alte ramuri de drept se realizează utilizând mai multe criterii. Astfel, se poate determina cu ușurință dacă o anumită relație socială intră sub incidența unei norme juridice de dreptul familiei.

2.1. Obiectul de reglementare

Un prim criteriu de delimitare este obiectul de reglementare. Prin *obiect al unei ramuri de drept* se înțelege acele raporturi sociale care sunt reglementate de regulile de drept ce aparțin ramurii respective^[3]. Obiectul ramurii dreptului familiei îl constituie acele raporturi sociale de natură patrimonială și personal nepatrimonială care se nasc din căsătorie, rudenie și din alte raporturi asimilate de lege celor de familie.

Distingem, astfel, următoarele *categorii de raporturi juridice*:

- *raporturi de căsătorie*. Normele juridice care prevăd încheierea căsătoriei, care reglementează raporturile personale și matrimoniale dintre soți, desfacerea, încetarea sau desființarea căsătoriei sunt cuprinse în art. 271-404 C. civ.;
- *raporturi rezultate din încheierea logodnei* (art. 266-270 C. civ.);
- *raporturi rezultate din rudenie*. Pot fi raporturi bazate pe *rudenie de sânge* (raporturi de filiație) între mai multe persoane, guvernate de norme juridice care reglementează filiația față de mamă, filiația față de tată, situația legală a copilului din căsătorie și

[1] În acest sens, E. FLORIAN, *Dreptul familiei*, ed. a 4-a, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 3; T. BODOAȘCĂ, *Examen de ansamblu și observații critice privind familia și căsătoria în reglementarea noului Cod civil*, în *Dreptul nr. 11/2009*, p. 13.

[2] Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, republicată (M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011).

[3] C.T. UNGUREANU, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 2.

din afara căsătoriei, precum și raporturi bazate pe *rudenia civilă* (raporturi de adopție), cărmuite de norme juridice care reglementează încuviințarea adopției, raporturile personale și patrimoniale izvorâte din adopție, nulitatea și desfacerea adopției;

- *raporturi privitoare la ocrotirea părintească*. Sunt reglementate de norme juridice prin care sunt stabilite drepturile și obligațiile ce le revin părinților pentru realizarea și apărarea intereselor copiilor lor minori, dar și sancțiunile care intervin în caz de încălcare a acestor drepturi sau de neexecutare a îndatoririlor părintești;

- *raporturile asimilate de lege raporturilor de familie*. Intră în această categorie: raporturile care rezultă din instituirea tutelei, curatelei sau a plasamentului minorilor; raporturile născute între foștii soți; raporturile dintre un soț și copilul celuilalt soț; raporturile dintre moștenitorii unei persoane care a fost obligată la întreținerea unui minor sau care i-a prestat întreținere fără a avea obligația legală și minorul îndreptățit la întreținere.

2.2. Metoda de reglementare

Metoda de reglementare constă în poziția părților, care poate fi de egalitate sau de subordonare. În dreptul familiei, relațiile între soți sunt cărmuite de *egalitatea juridică* în raporturile dintre ei. *Metoda subordonării* este specifică raporturilor dintre părinți și copiii lor minori, în sensul că toate drepturile persoanelor care ocrotesc minorul se subordonează interesului superior al copilului.

De asemenea, în dreptul familiei se recurge și la *metoda reglementării unui statut legal* în cazul raporturilor juridice născute din căsătorie și adopție, când părțile își manifestă voința doar cu privire la încheierea actului, ulterior urmând a se supune normelor imperative care reglementează aceste instituții.

2.3. Calitatea subiectelor

Calitatea subiectelor în raporturile de dreptul familiei este una specială, și anume: *logodnic, soț, soție, părinte, copil, adoptat, adoptator, rudă, afin*.

2.4. Caracterul normelor juridice

Predominante în dreptul familiei sunt *normele imperative*, fie că sunt *onerative*, care impun o anumită conduită: de exemplu, con-

form art. 272 C. civ., „Căsătoria se poate încheia dacă viitorii soți au împlinit vârsta de 18 ani”, fie *prohibitive*, care interzic o anumită conduită: de exemplu, conform art. 276 C. civ., „Este interzis să se căsătorească alienatul mintal și debilul mintal”. *Normele dispozitive* pot fi *permissive*, care dau posibilitatea părților să aleagă o anumită conduită dintre mai multe indicate de legiuitor: de exemplu, art. 312 alin. (1) C. civ.: „Viitorii soți pot alege ca regim matrimonial: comunitatea legală, separația de bunuri sau comunitatea convențională”, sau *supletive*, care impun o regulă stabilită de legiuitor, dacă părțile nu și-au ales ele însele regulile aplicabile: de exemplu, art. 330 alin. (3) C. civ.: „Convenția încheiată în timpul căsătoriei produce efecte de la data prevăzută de părți sau, în lipsă, de la data încheierii ei”.

Caracterul normelor juridice ajută și la determinarea *sanctiunilor* care se impun în cazul încălcării lor. Sanctiunile în dreptul familiei sunt specifice: de exemplu, decăderea din drepturile părintești și instituirea unor măsuri de protecție specială a minorului sunt sancțiuni care se aplică în cazul neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a îndatoririlor specifice autorității părintești.

§3. Principii

Principiile dreptului familiei sunt reguli de bază care se aplică în mai multe instituții sau numai într-o instituție a dreptului familiei. Atunci când o normă juridică este neclară sau este susceptibilă de mai multe înțelesuri, interpretarea ei se face astfel încât norma să corespundă principiilor dreptului familiei.

3.1. Principiul ocrotirii căsătoriei și a familiei

Ocrotirea familiei și a căsătoriei este un principiu constituțional, reglementat de art. 48 și art. 49 din Constituție. Potrivit art. 258 alin. (2) și (3) C. civ., „(2) Familia are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului. (3) Statul este obligat să sprijine, prin măsuri economice și sociale, încheierea căsătoriei, precum și dezvoltarea și consolidarea familiei”. Prevederile art. 258 C. civ. sunt inspirate din art. 16 alin. (3) din Declarația universală a drepturilor omului, adoptată de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948, potrivit căreia „Familia constituie elementul

natural și fundamental al societății și are drept la ocrotire din partea societății și a statului”.

Ocrotirea căsătoriei, apărarea intereselor mamei și ale copilului se realizează prin norme juridice care reglementează încheierea, desfacerea sau desființarea căsătoriei, stabilirea filiației față de mamă și față de tată, obligația legală de întreținere, exercitarea îndrumării și controlului de către autoritatea tutelară, încuviințarea adopției etc.

3.2. Principiul căsătoriei liber consimțite între soți

Acest principiu este reglementat și în art. 48 alin. (1) din Constituție, fiind preluat din acte internaționale precum Declarația universală a drepturilor omului (art. 25-26), Pactul internațional privind drepturile civile și politice^[1] [art. 23 alin. (3)], Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale [art. 10 alin. (1)].

Conform art. 259 alin. (1) C. civ., „Căsătoria este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii”. Prin urmare, soții trebuie să își exprime *consimțământul liber și neviciat* la încheierea căsătoriei. Drept consecință, alienatul și debilul mintal nu se pot căsători.

3.3. Principiul monogamiei

Este reglementat în art. 273 C. civ., potrivit căruia este interzisă încheierea unei noi căsătorii de către persoana care este căsătorită.

Încălcarea acestui principiu atrage *nulitatea absolută* a căsătoriei. Fapta constituie și *infrațiune*^[2], potrivit art. 376 C. pen.^[3]

^[1] Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. A intrat în vigoare la 23 martie 1976, conform art. 49, pentru toate dispozițiile, cu excepția celor de la art. 41, care au intrat în vigoare la 28 martie. România a ratificat Pactul la 31 octombrie 1974, prin Decretul nr. 212/1974 (B. Of. nr. 146 din 20 noiembrie 1974).

^[2] Pentru dezvoltări, a se vedea T. TOADER (coord.), *Noul Cod penal. Comentariu pe articole*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 577-578; T. TOADER, *Drept penal român. Partea specială*, ed. a 7-a, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 432-434.

^[3] Legea nr. 286/2009 privind Codul penal (M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009).

3.4. Principiul egalității în drepturi și obligații a soților

Este un principiu constituțional și este consacrat și în art. 258 alin. (1) și art. 308 C. civ. Bărbatul și femeia au drepturi egale în căsătorie; soții hotărăsc de comun acord în tot ce privește căsătoria. Acest principiu are la bază *egalitatea deplină a femeii cu bărbatul* în toate sectoarele vieții sociale și este preluat din reglementările internaționale.

Principiul vizează raporturile dintre soți, precum și raporturile dintre aceștia, în calitate de părinți, și copiii lor minori.

3.5. Principiul interesului superior al copilului

Conform art. 263 C. civ., orice măsură referitoare la copil, indiferent de autorul ei, trebuie să fie luată cu respectarea interesului superior al copilului. Potrivit art. 2 alin. (4) din Legea nr. 272/2004, principiul interesului superior al copilului va prevala în toate demersurile și deciziile care privesc copiii, întreprinse de autoritățile publice și de organismele private autorizate, precum și în cauzele soluționate de instanțele judecătorești. Conform alin. (6) al aceluiași articol, în determinarea interesului superior al copilului se au în vedere cel puțin următoarele:

a) nevoile de dezvoltare fizică, psihologică, de educație și sănătate, de securitate și stabilitate și apartenență la o familie;

b) opinia copilului, în funcție de vârsta și gradul de maturitate;

c) istoricul copilului, având în vedere, în mod special, situațiile de abuz, neglijare, exploatare sau orice altă formă de violență asupra copilului, precum și potențialele situații de risc care pot interveni în viitor;

d) capacitatea părinților sau a persoanelor care urmează să se ocupe de creșterea și îngrijirea copilului de a răspunde nevoilor concrete ale acestuia;

e) menținerea relațiilor personale cu persoanele față de care copilul a dezvoltat relații de atașament.

3.6. Principiul egalității în drepturi a copiilor

Potrivit art. 260 C. civ., copiii din afara căsătoriei sunt egali în fața legii cu cei din căsătorie, precum și cu cei adoptați.

§4. Izvoarele dreptului familiei

Prin izvoarele dreptului familiei se înțelege atât *izvoarele formale*: legea, uzanțele și principiile generale, cât și *izvoarele neformale*: doctrina, jurisprudența, regulile de conviețuire socială și morală.

Izvorul formal principal al dreptului familiei îl constituie *Codul civil*. Dispozițiile din Codul civil se completează cu o serie de acte normative: Legea nr. 119/1996 privind actele de stare civilă, republicată^[1]; Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată; Legea nr. 273/2004 a adopției, republicată^[2]; Codul de procedură civilă^[3].

De asemenea, o serie de *acte normative internaționale* stau la baza dreptului familiei: Declarația universală a drepturilor omului; Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice; Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale; Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopțiilor, încheiată la Haga la data de 29 mai 1993 și ratificată de România prin Legea nr. 84/1994^[4]; Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea generală Organizației Națiunilor Unite la data de 20 noiembrie 1989 și ratificată de România prin Legea nr. 18/1990, republicată^[5]; Convenția de la Haga cu privire la regimurile matrimoniale, încheiată la data de 14 martie 1978.

Totodată, o serie de *regulamente adoptate la nivel european* își găsesc aplicabilitate în ramura dreptului familiei: Regulamentul (CE) nr. 1393/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 13 noiembrie 2007 privind notificarea sau comunicarea în statele membre a actelor judiciare și extrajudiciare în materie civilă sau comercială^[6]; Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești^[7]; Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența judiciară, recunoaș-

[1] M. Of. nr. 339 din 18 mai 2012.

[2] M. Of. nr. 259 din 19 aprilie 2012.

[3] Legea nr. 134/2010, republicată (M. Of. nr. 545 din 3 august 2012).

[4] M. Of. nr. 298 din 21 octombrie 1994.

[5] M. Of. nr. 314 din 13 iunie 2001.

[6] J.O. L 324 din 10 decembrie 2007.

[7] J.O. L 338 din 23 decembrie 2003.

terea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială^[1], înlocuit, începând cu 10 ianuarie 2015, de Regulamentul (UE) nr. 1215/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2012 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială^[2].

^[1] J.O. L 12 din 16 ianuarie 2001.

^[2] J.O. L 351 din 20 decembrie 2012.